

START

Oled jõudnud OK Juku-Peedu püsiradade „võrgustiku“ **Lüllemäe külaraja** stardipaika. Tosin kontrollpunkti Lüllemäe ümbruses annavad väikese ettekujutuse siitkandi loodusest, aja- ja kultuuriloost. Teejuhiks palume jätkuvalt **Jaan Lattiku**.

Rada saab läbida tavalisel moel kaardi ja kompassiga, aga saab ka nutitelefoni või tahvelarvutiga kasutades **MOBO** (mobiiliga orienteerumine) võimalusi.

MOBO-st täpsemalt <https://mobo.osport.ee>

Juku-Peedu koduloolistel püsiradadel on igal kontrollpunktil oma lugu jutustada. Sinagi saad kontrollpunkti jutustama panna. Kui Sul on QR-lugejaga nutiseade, siis ava QR-koodi lugev rakendus, näita talle tähisel olevat nn. **jutukoodi** ja lugu tuleb ekraanile

Kaarte saab:

Tavaorienteeruja: Juku-Peedu kodulehelt www.jukupeedu.ee

MOBOja: ava MOBO rakendus ja vali nimekirjast „Lüllemäe külarada“

Veidi Karulast, Lüllemäest ja Karula hariduselust

Säilinud ürikutes mainitakse **Karulat** esmakordselt 1392.a., kui paroch. Ecclesia Carvele (kihelkonna kirik Karulas). Just siit said nime kihelkond ja hiljem tekkinud Karula mõis. Koduuriija Helbe-Merila Lattiku arvates tuleneb Karula nimi pigem lõuna-eesi sõnadest karv, karvane, karune (Carvele), s.o. karm, ebasõbralik. Sellisena võis see raskesti läbitav ebasõbralik maa uusasukatele tõepoolest paista ja sellest ka nime saada.

Lüllemäe nimi tuleneb võrumurdelisest sõnast lüll, mis tähendab völlast või karistuskohta. Seni lihtsalt üht mäeküngast tähistanud Lüllemäe sai aleviku nimeks nõukogude ajal, mil varem kasutusel olnud **Karula kirikuküla** arvati ideoloogiliselt sobimatuks.

Otse üle tee asub Lüllemäe kooli õuel kivi kirjaga: „**A. 1687 HARIDUSELU ALGUS KARULAS**“.

Algas see hariduselu 5 õpilasega, kes kiriku juures katekismuse järgi lugemist õppisid.

Tänane Lüllemäe kool jätkab hariduse andmist varem Karulas tegutsenud paljude väikekoolide järglasena.

JA NÜÜD RAJALE

KP 31 Rehemägi (104,0m)

See mägi on ilmselt nime saanud mäe jalamil varem asunud köstri rehe järgi.

Avaneb suurepärase vaade Köstrijärvele, vanale koolimajale ja Karula kõrgustiku kõrgeimale mäele Rebase Tornimäele

KP32 Kõrgemägi (112,5m)

Jaan Lattik:

... See oli justkui looduse ime, et kohe silme ees igal pool mäed. Karula kuplistik iga seltsi ja sorti mägedega võis tõepoolest üht võõrast inimest, kes esmakordselt siina valda juhtus sõitma, tuli too reisija Harglast, Sangastest või ka Urvastest või veelgi kaugemalt, võluda ja haarata oma künkalise käega sülle. Oma valla inimene loomukohaselt ei näinud midagi erilist Jumala ilusas loomingus. Arvas, et nii pidigi olema. Kui sõnnikukoorem järsu mäe kaldal ümber läks, siis kirus, et „misjaoss siia näid mäksi nii pallu om visat“. („Mõrsjapärg! 1951) Kõrgemäelt avaneva vaate ees ei pea ka oma valla inimene silmi maha lööma. Üle Köstrijärve ja Köstrisoo nõo kõrguvad Hallimägi (seal on ka muistne pühapaik) ja Rebase Tornimägi. Kõrgemäe läänenõlvale jääva talu asemel asus vanasti kirikumõisa rehi. 1821.a. talvel tungis marutõbine Karula aladele. Taudihaiged toodi kirikumõisa rehte surema. See tohutu inimlik tragöödia on leidnud kajastamist **Bernnard Kangro** 1947.a. paguluses kirjutatud näidendis "Hunt".

KP 33 Kivi Kullamäe (Kirikumäe) nõlval. Vaade Põhjasõja lahinguväljale

Tänapäeval saab Põhjasõja lahinguvälja lähistel rahumeelselt mäesuusatamist ja kelgutamist harrastada. Omal ajal tapeldi siin hoopis ägedamalt. Sellest räägib meile üks **Jaan Lattiku** jutt „Räägi mulle üks jutt“.

Teel järgmisesse kontrollpunkti möödume eesti kirjakeele ühe võtmekuju **Johann Hornungi** mälestuskivist.

KP 34 Jaan Lattiku infotahvel ja mälestuspink Karula uue kiriku õuel

See infotahvel ja mälestuspink Karulast võrsunud suurmehele avati 23. juunil 2018.a. EV 100 sünnimuste raames.

Tutvume Karula kuulsaima Jaani lühiCV-ga ja puhkame mälestuspingil veidi jalgu. Seejärel jätkame Lattiku „Räägi mulle ühe jutu tegevuspaikadega tutvumist.

Karula kiriku juures olles on ehk õige aeg ja koht ka kiriku kirju ajaloo meenutamiseks. Üht-teist selle kohta leiad külaraja KP-de täiskirjeldusest.

KP 35 Lüllemägi (115,5m). **Tehisküngas Karula esimesel surnuaial**

Oleme kohalike teede ristumiskohas asuval Lüllemäel. Tõenäoliselt sai mägi oma nime siin asunud võrokeelsest lüllest ehk kaagist ehk karistuskohest. Ja mäe järgi sai oma nimer Lüllemäe küla. Kas see tehisküngas võis olla lülle asukoht? Seda me täpselt ei tea. Võime ainult oletada. Küll teame, et siin asus Karula esimene surnuaed.

KP 36 Kabeli ase Karula nn. vanal surnuaial

Tänapäeva kõnepruugis vana surnuaiaga tutvume vana kabeli juures. Surnuaed õnnistati 1812.a., Surnuaial oli algusest peale korralik piirdeaed ja Laatre tee ääres esinduslik värav. Esimene kabel ehitati vanale surnuaiale 1817.a.

Siin on leidnud oma viimase puhkepaiga paljud Karulale olulised inimesed. Kaardil on punase ristiga 50 aasta Karulas kooliõpetaja ja köster olnud **Karl Stimmi** murdunud ristiga haud. Vaatamata laiendusele vana surnuaed täitus ja tuli alustada uue surnuaia rajamist.

KP 37 Nn. uue surnuaia esimene värav

Helbe Merila-Lattik: 1904.a. uus surnuaed õnnistati ja alustati matmisi. Värav ja sissesõidutee rajati läände, liigaste – Laatre tee äärde, nii et hobused kirstuga tuli kas järsust mäeküljest üles tõmmata või tuli kirstu kätel hauani kanda. Ka siia rajati punastest tellistest esinduslik värav. Praeguseks on säilinud värava telliskivipostid.

Hiljem laiendati ida suunas ka seda surnuaeda, mida nüüd hüüti uueks surnuaiaks. Vana sissesõidutee jäi liiga kaugele ja nüüd ühendati kalmistu keskosa asunduse peateega otse kiriku vastas, mis kujuneski peateeks. Väravat ei ole siin kunagi olnud, samuti pole sellele kalmistule kunagi kabelit rajatud. Ka siin on puhkepaiga leidnud väga palju Karulale olulisi inimesi. Kaardil on punase ristiga Jaan Lattiku isa **Davet Lattiku** perekonna hauaplats.

KP 38 Vana porskkaev Lüllemäe meierei õunaaias
Karula piimaühistu meierei tegutses alevi keskel juba 1912. aastast. Ühistu toodetud Karula või ja kohupiim olid tuntud oma kõrge kvaliteedi poolest. Meierei uut hoonet hakati ehitama juba esimese iseolemise aja lõpus, jätkati saksa okupatsiooni ajal ja valmis 1948.aastal. Aga siit on pärit ka Karula tippSPORTlane – Lüllemäe meieri poeg, mitmekordne Eesti meister ja rekordite omanik vasara- ja raskusheites **Koit Annamaa**.

KP 39 Karu Lüllemäe keskuse õuel

Karula nimi seostub esimese hooga karuga. Paraku sel ajal, kui Karulale pidi nime andma, siinkandis karusid ei olnudki. Olid hoopis otid (nt. oti pää = Otepää). Vast tuli nimi ikkagi sõnadest karm, karune?

Põllumehele Karula eriti sõbralik ei ole, aga silmale on ta ilus vaadata.

Lühidalt öeldes: **KARM JA KAUNIS KARULA!**

Karu seljataga asub eelmise sajandi 80-ndate keskel rajatud Karula sovhoosi kaubanduskeskuse hoone. Praegu asuvad hoones SK Karula õhkrelvade lasketiir ja ronimissein, Karula Muinsuskaitse Seltsi ruumid, Lüllemäe raamatukogu, Karula ANK, Valga valla Karula teeninduspunkt ja Lüllemäe pood.

KP 40 Kaev Karula Naisseltsi õuel

Siin õuel ei saa läbi ega ümber enne sõda Karula kultuuri ja seltskonna hingeks olnud Jaan Kompusest. Maja pärandas Karula vallale tänase Karula Naisseltsi tegemisteks Jaan Kompuse poeg Ülo.

KP 41 Jalgraja ots Kullamäe (115,4m) pervel

Asume Lüllemäe asula kõige kõrgemal künkal. Vanarahva jutu järgi olla vanapagan selle künka nõlval kulda sulatanud. Äikese ajal läinud kullapada ümber. Sula kulla voolamise jälg on otse punkti all mäe jalamil praegugi näha...

KP 42 Heki NW-sev

Ühe mälestusmärgi lugu:

1944. a, augustis „vabastasiid“ nõukogude sõjamehed Karula ümbruse. Lüllemäe asula keskele püstitati langenuid kandelaste auks mälestusmärk, mida hooldasid Lüllemäe 8-kl. Kooli pioneerid. Paraku ei toonud „vabastamine“ meile tagasi vabadust ega iseseisvust. Iseseisvuse taastamiseks oli vaja veretut laulvat revolutsiooni. 24. veebruaril 2022. a. Alustas vene armee sõda Ukraina vastu. Vene sõjameeste seal toimepandud kuriteod sundisid üle vaatama ka neile püstitatud mälestusmärke Eestis.

2023. a. juunis Lüllemäe mälestusmärk likvideeriti.

Ka see on meie ajalugu

Koostas: Toivo Kotov 2013 – august 2023

Lüllemäe külaraja lühikirjeldus